

Originality. *Semantic and structure features of predicate adverbs capable morphological change were investigated; derivation suffixes – synthetic means of morphologization were analyzed; basic syntactic structures - differentiation criterion of adverbial verbs and conformable with them adjectival verbs were represented, derivative verbs with double motivation were studied and their connection with predicative adverbs and morphologically verbalized adjectives was established.*

Conclusions. *Only some predicative adverbs selectively show the ability to morphologization. In contrast to adjectives and nouns, verbal morphologization of adverbs occurs sporadically and inconsistently. This is caused by the peculiarities of their semantics and limited potential of derivative suffixes that can grammatically fill the morphologization of predicative adverbial position. Adverbial verbs come into position of predicate that correlates with formal-syntactic function of simple verbal predicate in semantic-syntactic structure of simple sentence.*

Keys words: *adverb; predicative adverb; verb; verbalization; derivation; suffix; valency.*

Надійшла до редакції 10.12.16

Прийнято до друку 12.01.17

УДК 811.161.2'367

ЛОНСЬКА Людмила Іванівна,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри українського мовознавства і
прикладної лінгвістики Черкаського
національного університету імені
Богдана Хмельницького
e-mail: L.Lonska@mail.ru

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КВАЛІТАТИВНОСТІ У ДВОСКЛАДНОМУ БУТТЄВОМУ РЕЧЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті зроблено спробу лінгвістичного аналізу функціонально-семантичної категорії квалітативності у двоскладному буттєвому реченні. Досліджено синтаксичні засоби її реалізації, зокрема з'ясовано, що чільне місце у формуванні семантичної структури буттєвого речення посідають предикат існування та локативний із додатковими якісними характеристиками, реалізовані дієсловами з якісними семами. Установлено, що важливим компонентом є атрибутивний поширювач, виражений переважно якісними прикметниками різнопланової семантики, зрідка – відносними прикметниками, дієприкметниками, вказівними займенниками. Проаналізовано засоби вираження квалітативного поширювача, репрезентованого обставиною способу дії з такою морфологічною реалізацією: прислівники (якісно-означальні, способу дії, порівняльно-уподібнювальні, поодинокий випадок – мети), іменники в орудному відмінку, фразеологічні сполучення, один із компонентів якого вжитий у формі орудного відмінка, порівняльні зврати.

Ключові слова: *буттєве речення, квалітативність, квалітатив, якість, синтаксичні засоби вираження, предикат буття, предикат існування, локативний предикат, атрибутивний поширювач, обставина способу дії, якісна сема.*

Постановка проблеми. Категорія квалітативності, або якості, є однією з фундаментальних мовних категорій, яка тісно взаємодіє з категорією буття. Вона має універсальний характер, оскільки існує в усіх моделях світу як параметр, необхідний для орієнтації людини в просторі та часі в процесі адаптації до природних та соціальних умов існування: для формування повсякденного досвіду індивіда [1]. Її досліджували представники різних шкіл і напрямів (логіки, філософи, культурологи). Методологічною основою розуміння якості кожною окремою наукою є їхнє філософське тлумачення. У різні періоди розвитку філософської думки проблема якості отримувала різноманітні

висвітлення. В античні часи квалітативність ототожнювали з якістю, уперше виокремленою Аристотелем, який розглядав її як сукупність властивостей предметів, що вирізняють його з-поміж інших, хоч найперші висловлювання про якість належать давньоіндійським, давньокитайським філософам (I тисячоліття до н. е.). Гегель звернув увагу на єдність якості й кількості, тобто якісно визначену кількість, яка взаємодіє з мірою. Рівень знань про кількісно-якісний аспект буття завжди визначав загальний стан розвитку науки. Подальший розвиток уявлень про якісну сторону буття спирався на атомістичне вчення та був пов'язаний з іменами Лукреція, Епікура, Демокрита. Значний внесок у вивчення якості зробили мислителі Середньої Азії (IX–X ст.) та філософи-матеріалісти XVII–XVIII ст. Основним змістом категорії квалітативності, на думку багатьох учених, є ознаковість об'єкта, усвідомлена людиною, сутнісна якість, що з'являється в процесі взаємодії з об'єктом. Вона об'єднує основні уявлення людини про якість і становить систему, у центрі якої ядро – одиниці, які виражають власне квалітативні значення, периферію становлять ті, які, крім квалітативної семантики, містять інші значення (у досліджуваних реченнях – це буттєве значення, квантитативне, темпоральне, цільове). Ці значення мають здатність перетинатися, утворюючи так звані семантичні зони накладання.

В українській мові існує велика кількість двоскладних буттєвих речень, у яких на основне буттєве значення нашаровується якісна ознака, саме такі структури, тобто буттєві речення з додатковою якісною характеристикою, є об'єктом нашого дослідження.

На матеріалі різних мов категорію квалітативності вивчено неоднаково, зокрема на ґрунті німецької, англійської, французької, російської її досліджували такі вчені: Б. Ж. Куанбаєва, А. А. Живоглядів, І. А. Бехта, А. Г. Басманова, А. В. Бондарко, Н. Н. Болдирева, Є. С. Кубрякова та ін. Окремі аспекти квалітативності в українському мовознавстві були предметом аналізу І. Р. Вихованця, А. П. Загнітка, К. Г. Городенської, А. П. Грищенка, О. І. Бондаря, М. І. Степаненка, В. М. Ожогана та ін. Так, М. І. Степаненко дослідив прикметник, який «найбільше наділений ономасіологічною категорією ознаки, хоч семантика ознаки, – зазначає вчений, – властива прислівникам, іменникам, дієсловам» [2, с. 50]. Мовознавець аналізує валентність якісних прикметників як носіїв квалітативної ознаки, виокремлює їхні семантичні групи, з'ясовує залежність валентності прикметника від його участі у внутрішньосинтаксичній організації речення [2].

Мовні засоби вираження якості вивчають Л. Ж. Норкіна [3], а прикметник як семантико-функційну категорію, що найповніше виражає квалітативність, – С. В. Постникова [4].

Формою вираження квалітативності є якісні, кількісно-якісні, просторові та інші відношення. Зацікавленість цією категорією актуальна й сьогодні, тому вивчення мовних засобів вираження квалітативності у двоскладних буттєвих реченнях української мови потребує ретельного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному мовознавстві історію мовних категорій квантитативності й квалітативності та сучасні тенденції їхнього вивчення в лінгвістиці досліджує С. В. Баранова [5]. Особливості взаємодії категорії оцінки й квалітативності аналізує Л. Шутак, яка вважає її синонімічною до якості. За словами дослідниці, «якість – це насамперед ставлення людини до предметів, ознак, процесів. Вона залежить і від психофізіологічних та інтелектуальних властивостей людини, основна якість не може бути абсолютною, вона суб'єктивна» [1, с. 152]. Вивчення взаємозв'язку квалітативності й оцінки, на думку Л. Шутак, «дасть можливість зануритися до проблем взаємопроникнення абстрактного та чуттєвого компонентів мови і мислення, з'ясувати залежність уживання тих чи тих квалітативних одиниць від загальної емоційності висловлення та соціального статусу мовця, а також допоможе у вивченні змістового боку й структури семантичної будови категорії квалітативності, що виводиться з потреб філологічної науки у вирішенні проблеми сутності та структуризації мовних категорій загалом у зв'язку із завданнями виявлення та осмислення «змістовного каркасу мови», а в

перспективі наближення до проблеми концептуалізації людського сприйняття, шляхів та способів репрезентації знань» [1, с. 151].

Постання категорії *якість* в логічному, граматичному й когнітивному аспектах досліджує О. С. Шибкова, яка вказує, що квалітативність «виникає тільки тоді, коли з'являється людина в об'єктивній реальності», «виникає в людському світі як результат взаємодії з ним, а також засвоєння, присвоєння, осмислення природи і як результат цілеспрямованої діяльності з окремим природним матеріалом» [6, с. 41].

Мета статті полягає в дослідженні синтаксичних засобів вираження квалітативності через виявлення та систематизацію буттєвих предикатів з якісною оцінкою, а також квалітативних поширювачів у ролі другорядних членів буттєвих речень.

Виклад основного матеріалу. Аналіз двоскладних буттєвих речень із квалітативною характеристикою дав підстави для виокремлення таких синтаксичних засобів реалізації квалітативної ознаки: 1) предикати буття, виражені дієсловами з додатковою якісною семантикою, у межах яких вирізняємо предикати існування та локативні предикати буття, де наявна ще й сема якості; 2) атрибутивні поширювачі в ролі означального компонента при суб'єкті буття; 3) обставинні поширювачі з якісною семою.

Першу групу буттєвих речень, що мають якісну характеристику, становлять речення існування, семантичну структуру яких формує предикат існування з якісними ознаками. Семантика таких предикатів є різноманітною.

До першої підгрупи належать предикати існування з додатковою семантикою сили, інтенсивності. Процес буття може протікати із силою, інтенсивністю, тобто в предикаті на основну сему існування нашаровується додаткова 'сила, інтенсивність', напр.: *Лютує голод в Україні, Лютує в княжому селі* (Т. Шевченко), *лютувати* – «виявлятися з надзвичайною силою»; *Згадує, яке життя кипіло тут* (М. Хвильовий), *кипіти* – «бурхливо, палко виявлятися, відбуватися бурхливо»; *Як же хлине дощ, і вже не йде, а лле* (Г. Квітка-Основ'яненко), *лити* – «сильно, безперервно текти»; *З годину, мабуть, отак бушувала гроза* (О. Гончар), *бушувати* – «бурхливо, навально виявляти якийсь рух, силу, переважно руйнівну»; *Сонце пече. Сонце шаленіє* (О. Донченко); *шаленіти* – «виявлятися з надзвичайною силою, бурхливо, бути дуже сильним (перен. про явища природи, стихійні явища)». Значення сили, інтенсивності вияву буття передають семи 'сильно', 'надто', 'дуже', 'надзвичайно'. Буттєве значення ці предикати реалізують лише в разі їхньої сполучуваності з суб'єктами – абстрактними назвами на позначення процесу життя (*голод, життя*), а також з іменниками на позначення явищ природи, стихійних явищ, небесних світил. Для аналізованих предикатів важливою умовою вияву буттєвої семантики є вживання їх у метафоричному значенні, однак у разі сполучуваності цих предикатів із суб'єктом-особою буттєвість втрачається.

Другу підгрупу складають предикати існування з додатковою семою неінтенсивного, послабленого вияву буття. До неї належать такі дієслівні предикати: *тепліти* – «виявлятися слабо, незначною мірою, жевріти»: *І мій неможливий біль, і моя незносна мука тепліють у лампаді фанатизму перед цим прекрасним печальним образом* (М. Хвильовий); *жевріти* – «тліти, існувати приховано, затаєно»: *Жевріла думка, що реальність є поворот з війни до батьківщини* (Ю. Яновський); *тліти* – «бути, існувати, проявлятися незначною мірою»: *Вільний дух народу ще тлів під попелом неволи* (М. Коцюбинський). Відповідну семантику мають предикати, що утворюють синонімічний ряд із домінантою *іти* (про явища природи: сніг, дощ): *кратати, дрібнити, мжичити, мрячити: Мжичить холодний дощ* (М. Хвильовий).

До третьої підгрупи належать предикати існування з додатковою семою домінування, активного вияву стану, процесу, тобто дієслівні предикати з архісемою 'соціальний стан', яка під час сполучуваності їх з іменниками-абстрактними назвами нейтралізується, а потенційна сема буття актуалізується: *панувати, господарювати, царювати, царствувати: Відтепер тут панувала* [була, активно виявлялася] *інша енергія, та, що руйнує* (О. Гончар).

Четверту підгрупу складають предикати існування з додатковою семою вільного, безперешкодного існування: *гуляти* (думка, вітер) – «поширюватися вільно, безперешкодно», *танцювати, грати* (абстрактні поняття). Напр.: *А думка край світа на хмарі гуля* (Т. Шевченко); *І не легка веселість грала в Панасовім серці, а давня мужича зненависть* (М. Коцюбинський).

До п'ятої підгрупи належать предикати існування з додатковою семою прихованого вияву буття. Ці дієслова містять семи 'існувати', 'приховано', 'затаєно': *таїти* (ся), (с)ховатися, губитися, критися, чаїтися, тонутися, покоїти, напр.: *Вони вийшли на гінну дорогу, що губилась в плетиві березки, деревію, тижми* (М. Стельмах) [дорога існувала, однак її не було видно через березку, що її заплела – прим. Л. Л.]; *Живе життя, і силу ще таїть* Оця гора зелена і дрімлива (М. Зеров); *Звичайні осоки причаїлись по своїх закутках* (М. Хвильовий).

Шосту підгрупу утворюють предикати існування з додатковою семою міцності, стабільності. Ця група об'єднує низку дієслів, вживаних переважно в доконаному виді, що мають сему 'міцно': *влягтися* (про зморшки, абстрактні поняття) – «міцно вкоренитися», *заягати* – «залишитися надовго», *застигнути* – «міцно вкоренитися», *укластися, покластися* (про усмішку) – «міцно заягати», в'їстися – «міцно заягати, перерізати обличчя (про шрами, рубці)»: *Тіні скорботи заягли в її виразних карих очах* (М. Стельмах).

До сьомої підгрупи належать предикати існування з додатковою семою нестабільності, непостійності. Ілюстративний матеріал засвідчив лише два дієслова з яскраво вираженими семами 'існувати нестабільно': *стрибати* і *скакати* (про ціни, зовнішні риси людини) – «перен. різко коливатися, бути нестабільним»: *Кожна зморшка на безвусому виду скакала у нього* (М. Коцюбинський). Через синтагматичні зв'язки встановлено склад дієслівних предикатів, у яких сема непостійності є потенційною й реалізованою за таких умов: 1) їхнє первинне значення означає *рух, переміщення*; 2) ці дієслова сполучаються з іменниками на позначення почуттів людини; 3) при них обов'язковим є поширювач, що означає локалізацію предикативної ознаки (на обличчі, на виду тощо), напр.: *На роздутих устах блукає масна посмішка* (М. Стельмах), *По обличчю Колосовського перемайнула хмурість* (О. Гончар).

Другу групу буттєвих речень становлять локативні речення з якісною характеристикою. Їх можна кваліфікувати як локативно-якісні. Семантичну структуру таких речень формує локативний предикат, у якому, крім локативної, наявна якісна сема. Розташування, перебування суб'єкта в певному місці може мати такі ознаки: *високо, низько, рівно, криво, незручно, рідко, близько, далеко* тощо. До цієї групи належать предикати: *височіти 1* – «виділятися висотою, підноситися над чим-небудь, міститися вище чогось», *вставати 4* – *встати* – «здійматися угору (пил, хвиля, туман)», *підніматися 2* – *піднятися, підійматися* – «здійматися угору», *здійматися 3* – «височіти, підноситися над рівнем чого-небудь», *зводитися 4* – «бути розташованим, простягатися знизу вгору», *зводитися 5* – «височіти, підноситися над чим-небудь, виділяючись з-поміж чогось своєю висотою», *стрімити 1* – «височіти, здійснюватися над рівнем, поверхнею чого-небудь; видаватися, виступати вгору», *стовбичити 1* – «стояти, різко підноситися над навколишньою поверхнею (про високі, тонкі предмети)», *стирчати 1* – «стояти, різко виділяючись на поверхні чого-небудь; виступати, видаватися вперед угору; розташовуватися сторч», *тяжіти 4* – «нависати над чим-небудь, височіти у просторі (про щось дуже велике, важке)», *підноситися* – *підвестися 3* – «простягатися, мати напрямок угору»: *А в небі, переймаючи простір, Піднісся Чатир-Даг двійним наметом* (М. Зеров); *Чернеча гора височить поруч Дніпра* (О. Гончар); *На двох вєжах біля виходу стовбичили озброєні до зубів вартові* (С. Скляренко). Сему 'близько' містять такі предикати: *тиснутися 1, притулитися 2, сусідити, сусідувати 2*: *Коло очеретяної стіни притулився курінь* (І. Нечуй-Левицький).

Третю групу буттєвих речень, у яких предикат містить якісну ознаку, становлять речення існування зі значенням самовиявлення через зорове сприймання. Їхнім ядром є дієслова на позначення кольору: *біліти, багрянити, буріти, червоніти, синіти, жовтіти,*

чорніти, зеленіти, сивіти, рожевіти, сіріти, рудіти, напр.: *Між зеленою листвою вишняку, груш, слив та яблунь біліли чепурні хаточки* (М. Коцюбинський) → ... *стояли білі хати*; *На городі жовтіли соняшники* (І. Нечуй-Левицький) → ... *росли жовті соняшники*.

Найуживанішим засобом вираження квалітативності будь-якого речення є атрибутивний поширювач, представлений прикметниками будь-якої семантичної групи, прикметниковими займенниками, діеприкметниками тощо. У буттєвих реченнях такий поширювач є факультативним компонентом семантико-синтаксичної структури. Він надає реченню інформативної повноти, уживається при суб'єктах буття різнопланової семантики, зокрема на позначення процесів, явищ, реалій життя. На думку М. І. Степаненка, «атрибутивно вживаний компонент – узгоджене чи неузгоджене означення – перетворює інформативну надлишковість, що репрезентується синтаксичними структурами, в інформативну достатність» [2, с. 29].

Атрибутивний поширювач може виражатися якісним прикметником із такими значеннями:

– розміру, обсягу: *На самому курені вгніздився здоровецький гарбуз* (І. Нечуй-Левицький); *Три роки велетенське вбивство лютувало на землі* (М. Орест); *Під завеликими бровами глибоко засіли невеликі очіци* (М. Стельмах);

– висоти: *Стоїть гора високая* (Л. Глібов);

– простору: *Над вербами розстелялось глибоке темне небо* (І. Нечуй-Левицький);

– позитивної оцінки суб'єкта буття: *Долиною під деревами ніжився прекрасноводий Псьол* (Ю. Яновський);

– ознаки, що сприймається зором: *Кругом хати ріс зелений та густий шпорши* (І. Нечуй-Левицький); *Чорний дощ періцив у шибки* (О. Гончар);

– ознаки, що сприймається слухом: *На вустах у них застигла тиха усмішка до всього світу* (О. Довженко);

– ознаки, що сприймається дотиком: *Холодні осінні тумани клубочать угорі* (М. Коцюбинський);

– розумових здібностей людини: *На губи поклася гірка й мудра усмішка* (В. Шевчук);

– результату процесу існування: *У червні лили плідні дощі* (Ю. Яновський).

– фізичної характеристики явища: *Забушувала шалена злива* (М. Хвильовий);

– важливості процесу буття: *Одразу тратилася надзвичайна метушня* (М. Хвильовий);

– внутрішньої наповнюваності: *Убога хижа його батька, Амвросія Ковача, стояла високо в горах...* (С. Скляренко);

– метафоричної ознаки: перенесення внутрішньої риси людини на подію, явище буття: *Точились жорстокі бої* (С. Скляренко).

У ролі квалітативного (атрибутивного) поширювача при суб'єкті буття може також бути: а) відносний прикметник: *Над самим обрієм в неспокої кількох хмарин відчувалася передвесняна вільність* (М. Стельмах); *Вже мерехтить самотнє світло* (Є. Маланюк);

б) діеприкметник: *Проти синього неба ясно вирізувалася ламана смуга горяного берега Росі* (І. Нечуй-Левицький); в) діеприкметниковий зворот: *Нарівні з вікном біліли припорошені пилом розквітлі акації* (О. Гончар); г) вказівний займенник: *Буває таке мовчання. Несподіване і страшне, Що тільки вибух ридання Від смерті рятує мене* (Д. Павличко).

На конститутивності атрибута в буттєвих реченнях, у яких «стверджується існування в навколишній дійсності або в окремому її фрагменті об'єктів, що наділені певними ознаками, тобто належать до того чи іншого класу», наголошували Н. Д. Арутюнова та Є. М. Ширяев [7, с. 8]. За своєю семантико-синтаксичною і комунікативною природою ці речення, – вказують учені, – не є однорідними. Усі вони відображають просторово-предметний аспект об'єктивної реальності [7, с. 8]. Картини цієї реальності різні, і в мові вони матеріалізуються реченнями тотожності, реченнями-характеризаціями предмета за внутрішнім і за зовнішнім змістом. Наприклад, зміст речення *У лісі є гриби сам собою*

зрозумілий, таке речення позбавлене інформативності. Ця картина набуває осмисленості тоді, коли до складу речення ввести атрибутивний компонент: *У лісі є білі гриби*.

Означення, яке є обов'язковим компонентом буттєвих речень наявності й належності, вносить до їхньої семантичної структури той зміст, який формує його інформативно-сміслову довершеність. Воно, як зазначає Н. Д. Арутюнова, може виконувати виокремлювальну й тотальну функцію [7]. У реченні *Через дорогу, проти церкви, стояла школа, нова, висока* (М. Коцюбинський) означення характеризує предмет, виокремлює його з-поміж однорідних. Наявність означення як обов'язкового компонента, на думку А. П. Грищенка, мотивована «загальною значенневою природою окремих груп іменників», для яких характерні сильні атрибутивні зв'язки [8, с. 43], тобто вони вимагають поширення, необхідного для структурно-комунікативної реалізації речення, функціонують як «невідокремлювані сутності особи – зовнішні ознаки особи та частини тіла (обличчя, руки, очі, голова)», напр.: *У Павлова були пухкенькі малі руки, вкриті золотим пухом* (М. Хвильовий); *Священик мав голубі очі* (С. Скляренко) і внутрішні ознаки, властивості, якості: *Мав тоненький голос я* (П. Тичина).

Квалітатив у буттєвих реченнях з якісними характеристиками може виражатися обставиною способу дії, яка на морфологічному рівні має таку реалізацію:

1) якісно-означальний прислівник: *Радість виливалася спокійно, широко* (П. Тичина); *Замки величезно бовваніють на скелях* (І. Нечуй-Левицький);

2) іменник в орудному відмінку: *Під ними [яблунями] купкою гною примостилася стареча городжена клуньчина Корнієвого брата Конона* (У. Самчук);

3) прислівник способу дії: *В Переп'яті гайдамаки нишком ночували* (Т. Шевченко); *Онисько жив безпечно в москалевій хаті* (Панас Мирний);

4) атрибутивно-субстантивне словосполучення в орудному відмінку: *Здалека чорніє ліс зубчастим муром* (Леся Українка); *Піт брудними патьоками струмився по його обличчю* (М. Стельмах);

5) атрибутивно-субстантивне словосполучення в місцевому відмінку: *Показав, у яких страхітливих умовах живуть люди* (С. Скляренко);

6) порівняльно-уподібнювальний прислівник: *Річка з прозорою, жовтуватою водою в'ється змією здовж лугом, вкритим густими і високими осоковитими травами* (У. Самчук);

7) прислівник мети: *Недаром таке на світі коїться* (Панас Мирний);

8) прийменниково-відмінкова форма іменника, яка розкриває зміст займенникового прислівника, що вказує на спосіб існування: *Отак і живе чоловік на світі без крил – у роботі, в любові до хліба насущного, до людини, до слова людського* (М. Стельмах); *Отак жив Чіпка, виростав у голоді та в холоді, у злиднях та нестатках* (Панас Мирний);

9) фразеологічне сполучення: *Тут він жив милістю якоїсь грузної баби* (М. Хвильовий); *Стіною чорною іде гроза* (Д. Павличко); *Вітер виє звірюкою, свистить по під стріхами...* (І. Нечуй-Левицький);

10) порівняльні конструкції різних типів: *Чи, може, там гриміли громи і дощ пролився як з відра* (Д. Павличко); *Чорний нічний дощ ллє і ллє, як у Носві часи* (О. Гончар).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проведене дослідження мовних засобів реалізації квалітативності розкриває суть цієї логіко-поняттєвої категорії. На синтаксичному рівні проаналізовано буттєві предикати з якісними характеристиками, що формують семантико-синтаксичну структуру речення, атрибутивні поширювачі в ролі обов'язкових і факультативних правобічних синтаксем, обставинні поширювачі з якісною семантикою. Аналіз однієї з ділянок функціонально-семантичного поля квалітативності окреслює подальші шляхи й напрями дослідження цієї категорії на рівні тексту, актуального членування речення тощо.

Список використаної літератури

1. Шутак Л. Особливості взаємодії категорії оцінки та квалітативності / Л. Шутак // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. – К., 2012. – С. 150–154.
2. Степаненко М. І. Взаємодія формально-граматичної і семантичної валентності у структурі словосполучення та речення / М. І. Степаненко. – К. : НАН України, Український мовно-інформаційний фонд, 1997. – 217 с.
3. Норкина Л. Ж. Языковые средства выражения качественных характеристик в контексте : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Л. Ж. Норкина : КГПИИЯ. – Киев, 1984. – 24 с.
4. Постникова С. В. Прилагательные как семантико-функциональная категория: (На материале немецкого и русского языков) / С. В. Постникова. – Нижний Новгород : ННГУ, 1991. – 78 с.
5. Баранова С. В. До історії питання про квантитативність та квалітативність / С. В. Баранова // Наукові записки Кіровоградського педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»: зб. наук. пр. – Кіровоград : КПУ. – 2009. – № 81 (1). – С. 15–18.
6. Шибкова О. С. Становление категории «Качество»: логика, грамматика, когнитика / О. С. Шибкова. – Ставрополь : Изд-во СГУ, 2006. – 286 с.
7. Арутюнова Н. Д. Русское предложение. Бытийный тип : Структура и значение / Н. Д. Арутюнова, Е. Н. Ширяев. – М. : Русский язык, 1983. – 198 с.
8. Грищенко А. П. Прикметник у структурі словосполучення і речення / А. П. Грищенко // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 7. – С. 39–45.

References

1. Shutak, L. (2012). Peculiarities of interconnection of the categories of estimation and qualitiveness. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh. (Humanitarian education in technical institutions of higher learning)*. Kyiv. 150–154 (in Ukr.)
2. Stepanenko, M. I. (1997). *Interaction of formal-grammatical and semantic valency in the structure of a word combination and a sentence*. Kyiv: NAS of Ukraine, Ukrainian language-information fund (in Ukr.)
3. Norkina, L. Zh. (1984). *Language means of expression of qualitative characteristics in the context: synopsis of the thesis for a candidate degree in philology, speciality: 10.02.04*. Kyiv (in Russ.)
4. Postnikova, S. V. (1991). *Adjectives as semantic-functional category: (On the basis of German and Russian languages)*. Nizhniy Novgorod: NNSU (in Russ.)
5. Baranova, S. V. (2009). On the history of the question of quantitiveness and qualitiveness. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho pedahohichnoho universytetu im. V. Vynnychenka. Seriya «Filolohichni nauky (movoznavstvo)»: zb. nauk. pr. (Scientific notes of the V. Vinnichenko Kirovograd Pedagogical University. Series "Philological Sciences (Linguistics)": collection of scientific works)*. Kirovograd: KPU. 81 (1), 15–18 (in Ukr.)
6. Shibkova, O. S. (2006). *Formation of the category "Quality": logic, grammar, cognition*. Stavropol: SSU Publishing House (in Russ.)
7. Arutyunova, N. D. & Shiryaev, E. N. (1983). *The Russian sentence. Sentence of being type: Structure and meaning*. M.: The Russian language (in Russ.)
8. Grytschenko. A. P. (1986). Adjective in the structure of a word-combination and a sentence. *Ukrainska mova i literatura v shkoli (The Ukrainian language and literature at school)*. 7, 39–45 (in Ukr.)

LONS'KA Lyudmyla Ivanivna,

Candidate of Philology, Associate Professor of Ukrainian linguistics and applied linguistics
Cherkasy National University of Bohdan Khmelnytskyi
e-mail: L.Lonska@mail.ru

LANGUAGE MEANS OF QUALITATIVENESS REALIZATION IN THE UKRAINIAN TWO-PART SENTENCES OF BEING

Abstract. Introduction. *Qualitiveness (or quality) is one of the fundamental language categories, which is connected with the category of being. It has universal character, and it was investigated by the representatives of different scientific schools (by philosophers, culturologists, logicians). Methodological basis of their understanding of the category of quality is its philosophical explanation by each of these sciences.*

The main meaning of the category of qualitiveness is its ability to indicate the qualify of the object, to reveal its intrinsic quality, which appears in the process of its interaction with the object. It unites main man's ideas of quality and forms the system, the center (or the nucleus) of which is a set of units expressing qualitative meanings, while its periphery consists of the units with not only qualitative semantics but also with additional connotative meanings (the meanings of being, of quantity, of aim, of time). These meanings are able to intersect and to create the so-called semantic fields of intersecting.

In the Ukrainian language there are a lot of two-part sentences of being, which have main meaning of being and additional meaning of quality, that's why the object of our investigation is the structures of the kind, namely the sentences of being with additional meaning of quality.

Purpose. The aim of the article is to examine syntactical means of qualitiveness realization by means of finding out and systematization of the predicates of being with quality estimation and with qualitative extenders as secondary members of sentences of being.

Methods. The main method of investigation is the structural one. It is realized in the component analysis in combination with distributional method. The author uses these methods to analyse the quality semes in the predicates of being and in the locative predicates. The author also uses the method of interlevel interpretation to analyse components of existential sentences semantic structure and the means of their morphological and syntactical realization.

Investigation Results. On the syntactical level the category of qualitiveness is represented by the predicates of being and by locative predicates with additional meaning of quality expressed by verbs with quality semes. The important component of the semantic structure of the sentences of being is an attributive extender, expressed mainly by qualitative adjectives of various semantics; sometimes it can be expressed by relative adjectives, participles, demonstrative pronouns. The qualitative can be expressed by the adverbial modifier of manner, which has the following morphological realization: adverbs (quality attributive adverbs, adverbs of manner, comparative-assimilative adverbs, adverbs of aim), nouns in instrumental case, phraseological units, comparative constructions.

Originality of the work is in the analysis of qualitiveness in two-part sentences of being, the predicates of existence and locative predicates, which have semes of quality.

Conclusion. The investigation of the language means of qualitiveness realization reveals the essence of this logical-conceptual category. On syntactical level it is realized by means of the predicates of being with quality characteristics, which form semantic-syntactic structure of the sentence by means of attributive extenders as obligatory and optional right-side syntaxemes and adverbial extenders with quality semantics. The analysis of one of the aspects of the functional-semantic field of qualitiveness outlines further ways and trends of this category investigations.

Key words: the sentence of being, qualitiveness, qualitative, quality, syntactical means, predicate of being, predicate of existence, attributive extender, adverbial modifier of manner, qualitative seme.

Надійшла до редакції 03.10.16

Прийнято до друку 24.10.16

УДК 811.161.2:81'363

РУДЕНКО Наталя Петрівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри методики навчання,
стилістики і культури української мови
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
e-mail: rudenkon@ukr.net

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МОДАЛЬНОСТІ З ІНШИМИ РІВНЯМИ СИНТАКСИЧНОЇ КОНСТРУКЦІЇ

У статті проаналізовано місце модальності серед інших граматичних категорій синтаксису і її взаємодія з різними рівнями синтаксичної конструкції, стверджено думку про те, що модальність є самостійною категорією, яка пов'язує семантичний і комунікативний рівні речення. У роботі запропоновано нове бачення модальності як самостійного рівня речення. Модальність виражає почуття, ставлення до чогось / когось, це додаткова семантика, що накладається на основне семантичне значення речення. За своєю суттю модальність є суб'єктивною, оскільки вона виражає почуття автора (мовця), які інтерпретує читач. Розглянуто основні модальні значення в складнопідрядному реченні української мови (бажальності, спонукальності, умовності, переповідності, гіпотетичності, ймовірності, заперечення та питальності), а також окремі засоби їх вираження (предикати, сполучники й сполучні слова, модальні слова й частки, інтонація).